

Վարը մինչդեռ մարդիկ արեան ծարաւի,
եւ Աստուծոյ պատկերն արդէն եղծւած,
Կիրքն է իշխան, խօս հաճոյքն է սիրելի,
եւ աչքերուն սեւ լրբերն են ամպամած:

Ո՛հ, անտառներ, որոնց վըրայ ինքն Աստուած
Ամբողջ սրտով կը խոնարհի ամէն օր.
Ճաճանչաւէտ ձեռքերը միշտ երկարած,
Կը նըկարէ ծաղիկ ծաղկէն ալ աղուոր:

Թաւիշի գոյն կու տայ խոնարհ մանուշին
եւ յասմիկին թեթեւ ճաճանչ մ'արեւի.
Ու կանաչ ծով, կանաչ ալիք կը թրւին
Հովիտ ու լեռ՝ վըրան նաւակն Յիսուսի:

Ձեմ գիտեր, ո՞ր տիրահարներ մենութեան
Երբեմն եկան սիրոյ հանգիստ փնտռելու.
Ո՞ր սուրբն արթեօք օրհնէք կարգաց բընութեան,
Շունքն իր տըւաւ իբրեւ սըրինդ հովերու:

Տաւրոսն է հոս կանաչ ծըւէն մ'աշխարհի,
Ուր Կիրիկիան հին օրերով միշտ կ'ապրի:
Ես կ'երագեմ եւ ինձ տեսիլք կը թրւի,
Թէ լոկ լեռնէն ազատութիւն կը ծընի:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ
(յետ մահու հրատարակութիւն)

(Շար. 1)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐ - ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆՆԵՐ LES LIVRES DU JOUR - RECENSIONS

THE ARMENIAN
TRANSLATION
OF DEUTERONOMY

by

CLAUDE E. COX

(University of Pennsylvania, Ar-
menian Texts and Studies, n° 2)
Scholar Press - 101 Salem Street,
CHICO, CA 95926 - 1981. Pp. IX-
XXIV + 1-416.

Աստուածաշունչէն «Երկրորդ Օրէնք»ի
հայերէն թարգմանութեան քննական բը-
նագիրն է, պատրաստուած Փրոֆ. J. W.
Weversի առաջնորդութեամբ՝ իբր ա-
ւարտաճառ ներկայացուած Թորոնթոյի
Համալսարանին (Յառաջաբան, էջ IX):
Յառաջաբանէն ետք (էջ IX-XV),
կայ համառոտագրութիւններու եւ գիր-
քի ընթացքին դործածուելիք նշաններու
ընդհանուր պատկերը (էջ XVII-XXIV),
որուն վը հետեւի ներածութիւնը (էջ 1-
13), ուր Հեղինակը կը ներկայացնէ,
համառօտ կերպով, Աստուածաշունչի
հայերէն թարգմանութեան մասին մեր
Պատմիչներու վկայութիւնները, ինչպէս
նաեւ գլխաւոր հրատարակութիւնները,
ընդգծելով՝ վերջիններու նկատմամբ՝
մերօրեայ քննական պահանջները գոհա-
ցնելու անբաւարարութիւնը: Հետեւա-
բար, անհրաժեշտութիւնը՝ հայերէն
քննական բնագիրներու պատրաստու-
թեան:

Արդէն իսկ ներածութեան մէջ Հե-
ղինակը կ'ակնարկէ հայերէն թարգմա-
նութեան զբաւած կարեւոր դիպքին,
Եօթանասնիցի (LXX) յունարէն բնա-
գրի պատմութեան վերակառուցումին
մէջ (էջ 13):

Առաջին գլուխին մէջ (էջ 15-70) Հե-
ղինակը վեց մասերով (A-F) կը ներ-
կայացնէ Երկրորդ Օրէնքի հայերէն տի-
պար բնագրի պատրաստութեան կերպն
ու ընթացքը: Նախ՝ համեմատուած 99
ձեռագիրներուն ընդհանուր պատկերը կը
դնէ, տալով - որքան որ կարելի է -
իւրաքանչիւրին թիւը՝ ըստ Ձէյթունեա-
նի (Հմտ. Ձէթունեան Ա., Աստուա-
ծաշունչի Խայրեմ քարգամուքեամ ձե-
ռագրակամ միաւորմանի դասակարգման
մասին, «Բանբեր Մատենադարանի», 12
(1977), էջ 295-304), պահուած Մատեն-
ադարանին տեղն ու թիւը, պարունա-
կութիւնը, գրութեան թուականը, տեղն
ու գրիչը (էջ 15-31):

Բոլոր ձեռագիրներէն - բնագրական
ընտանիքներով դասակարգելու համար -
Հեղինակը երեք նմոյշ-անցքեր (Բ. Օր.
Դ, 1-20. ԺԶ, 1-20. Լ, 1-20) բաղդա-
տած է Հ. Յ. Ձօհրապեանի հրատարա-
կած Աստուածաշունչին հետ, որպէսզի
իւրաքանչիւր ընտանիքէ լաւագոյնները
միայն ընտրուելով՝ ամբողջապէս հա-
մեմատուէին (էջ 31):

Երկրորդ մասով (էջ 31-44) Հեղի-
նակը կը ներկայացնէ բնագրական վե-
րակազմութեան շահեկան ընթացք մը:
Վերոյիշեալ նմոյշներու համեմատու-
թեամբ ձեւացած տարբերակները բաժ-
նած է երեք խումբերու. ա) Ձօհրապի
ընթերցումներէն աւելի խաբաղատ, բ)
Ձօհրապի ընթերցումներէն աւելի յոռի,
եւ գ) Ձեզմի ընթերցումներու, պէտք ե-
ղած պարագային՝ միշտ բաղդատելով
յունարէն եւ ասորերէն բնագիրներուն
հետ:

Այս նմոյշներու համեմատութեան
իբր արդիւնք, Երկրորդ Օրէնքի բնա-
գիրները բաժնուած են հինգ ընտանիք-
ներու (a, b, c, d, e), ունենալով իրենց

ենթադրանքները ($a = a^1 + a^2$; $b = b^1 + b^2$; $c = c^1 + c^2$; $d; e = e^1 + e^2 + e^3$): Հեղինակը ջանացած է գտնել այս ընտանիքներին լավագույնը (անոնք՝ որ առաւել հարազատագոյն եւ նուազ յոռի ընթերցումներ ունին), որ պէտքի անոնք մէջէն ընտրէր լավագոյն ձեռագիրը (միեւնոյն դատանիով), որ ծառայէր իբրեւ տիպար քննադրին:

Զորրորդ մասով (էջ 54-61) Հեղինակը վրւ տայ Հինգ ընտանիքներու ընդհանուր պատկերը, հարազատագոյն, յոռեւոյն եւ չէզոք ընթերցումներու թիւով: Առաջին ընտանիքը, առաւելագոյն հարազատ եւ նուազագոյն յոռի ընթերցումներն ունենալով, ընտրուած է իբր լավագոյնը (էջ 61):

Այս ընտանիքի լավագոյնը նկատուած է - 2-է-թոմանի դասաւորումով - թիւ 61 ձեռագիրը, որ կը համապատասխանէ Ս. Ղազարի թիւ 1007 (12) Գալլեմորի (Գլաժորի) Աստուածաշունչին, օրինակուած՝ 1332ին (Հինգերորդ մաս, էջ 61-87. 62): Այս թիւ 61 ձեռագրի սխալներու սրբագրութեան համար Հեղինակը ընտրած է, առաջին ընտանիքին միջոց, ուրիշ երկու ձեռագիրներ եւ. 13 (Երուսաղէմ թիւ 1025, Երզնկա, 1260էն) եւ թիւ 233 [London, British and Foreign Bible Society, Կիլիկիա (գուցէ) 1667էն (գուցէ)]: Եւ որովհետեւ ձեռագրական ամբողջ ընտանիք մըն ալ սղխանք կրնայ ունենալ, մանաւանդ երբ բնագրական աւանդութիւնը ուղիղ դիւծով չէ փոխանցուած (Հմտ. հետեւ-

174 (Երեւան 203, Ժ. դար, 1683էն առաջ)՝ Հինգերորդ ընտանիքին (էջ 7):

Առաջին գլխուն վեցերորդ մասով Հեղինակը կը ներկայացնէ իր ընտրած լուծումները, որ կը վերաբերին բնագրական վերակազմութեան, ուղղադրութեան, համառոտագրութեան եւ տարբերակներու նշանակութեան (էջ 67-70):

Գիրքին երկրորդ գլուխը (էջ 73-217) Երկրորդ Օրէնքի հայերէն քննական բերանադիրն է, Հեղինակին տարիներու համբերատար աշխատանքին դեղքերի պլտուղը:

Երրորդ գլուխը նուիրուած է Երկրորդ Օրէնքի թարգմանիչին լեզուական յատկութիւններուն ուսումնասիրութեան (էջ 223-241): Հեղինակը Հինգ կէտերով կը քննէ թարգմանիչին 1) բառամբերը - բայերու, դերանուններու, նախադրութիւններու եւ չաղկապներու գործածութիւնը - (էջ 225-231). 2) բառերու ետեւառաջութիւնները (էջ 232). 3) մեկնաբանեալ թարգմանութիւնները (էջ 233-237). 4) բառամբերի զանազանեալ գործածութիւնը (էջ 238-239). 5) թարգմանութեան ոճի զանազանեալ համարները (էջ 239-240): Իբր եղբայրացութիւն (էջ 240-241)՝ Հեղինակը կ'ընդգծէ թարգմանիչին ձեռնհասութիւնն ու գործածած լեզուին հարուստ նկարագիրը:

Զորրորդ գլուխով Հեղինակը կ'ուսումնասիրէ հայերէն թարգմանութեան եւ յունարէն բնագիրներու կապը (էջ 243-299): Զորս ենթաբաժանումներով յաջորդաբար կը քննէ. Ա) Վեցիջեանի (Օ) եւ ուրիշ յունարէն բնագիրներու ազդեցութեան համեմատութիւնները հայերէնին մէջ (էջ 243-250). Բ) Յունարէն զանազան բնագրական ընտանիքներու եւ հայերէնին համաձայնութիւնը (էջ 250-288). Գ) Բ ձեռագրի (Codex Vaticanus) աւանդութեան հետ եղած կապերը (էջ 288-293). Դ) Յունարէն զանազան բնագրական ընտանիքներու հետ կապը - աւելի մանրամասն քան Բ-ի մէջ - (էջ 294-298):

Հետաքրքրական են եզրակացութիւնները. 1) Հայերէն թարգմանութիւնը

1) Հայերէն թարգմանութիւնը

ունեցած է խոռոմ տիպի յունարէն բնագիր մը. 2) Հիմնականին մէջ՝ բիւզանդական տիպի (b, d, n, t. աւելի՝ bn, քան՝ dt) բնագիր մը ունեցած ըլլալու է, որոնք ուժեղ ազդեցութիւն կրած են Վեցիջեանէն. 3) Աւելի մօտ է Բ-ի աւանդութեան, քան Ա-ի (Codex Alexandrinus). 4) Վեցիջեանի հետ համաձայնութիւնը 30%ի վը հասնի (էջ 248), որու շնորհիւ՝ Երկրորդ Օրէնքի հայերէն թարգմանութիւնը բաւական լաւ դիրք մը կը բռնէ Վեցիջեանը վերահազմելու աշխատանքին մէջ. (Հինգերորդ տեղը՝ յետ O, Syh, t եւ d բնագիրներուն):

Յաջորդ գլուխին նիւթը (գլ. Ե., էջ 301-327) հայերէն եւ ասորերէն (P = փեշթթա) թարգմանութիւններու կապըն է: Առաջին մասով (էջ 301-306) կը ներկայացնէ Johnsonի եզրակացութիւնները Ա. Թագաւորացի մասին (Die armenische Bibelübersetzung als hexaplarischer Zeuge im 1. Samuelbuch, Lund - CWK Gleerup 1968), որոնք համաձայն հայերէն թարգմանութեան մէջ երկու հանգրուաններ կը նըշմարուին. ա) ասորերէնէն կատարուած առաջին թարգմանութիւնը մը. բ) այս նոյն թարգմանութիւնը՝ յունարէն բերանագիրներու վրայ հիմնուած արմատական վերադասութեան մը քննարկուած: Johnsonի քննութիւնը, սակայն, Հեղինակին բաւարար չի տեսնուիր, որովհետեւ մեթոտաբանօրէն անկատար եւ կազմող ընթացք մը ունի (Հմտ. էջ 304): Երկրորդ մասին մէջ (էջ 306-326) Գոթ կը կշռէ Բ. Օրէնքի կապը փեշթթայի հետ: Հաւաքուած տարբերակներու եւ համաձայնութիւններու (էջ 306-320) քննութենէն կ'եզրակացնէ թէ՝ ա) կարելի չէ քննադրական յարաբերութիւն մը ընդունել Քի եւ հայերէնին միջեւ, թէեւ բ) թարգմանիչին ծանօթ պէտք է եղած ըլլայ Քն: գ) անկարելի է փաստել թէ հայերէնը Քի ազդեցութիւնը չէ կրած. դ) չէ կարելի փաստել - մեզի հասած հայերէն բնագիրներու վրայ հիմնուելով - որ Բ. Օրէնքը առաջին թարգմանութիւնը ունեցած ըլլայ Քն: ե) ամէն պա-

րագայի, յունարէնէն թարգմանութիւնը այնպէս կատարուած է, որ կարելի չէ զայն նկատել «վերատեսութիւն» մը կամ «սրբագրութիւն» մը, որքան ալ արմատական եղած ըլլան անոնք:

էջ 329-380, Յանկուածով մը, Հեղինակը կու տայ նմոյներու համեմատութեան տարբերակները, 99 ձեռագիրներու եւ Զօհրապի հրատարակութեան միջեւ: Ասոր կը հետեւին մատենագիտական ցուցակը (էջ 381-394) եւ Ցանկերը (Ս. Գրական մէջբերումներ, Տեղեւոր եւ Անձերու անուններ, Վերլուծական ցանկ) (էջ 397-415):

Ներուի մեզի նշանակել հոս քանի մը սրբագրութիւններ, ինչպէս նաեւ առաջարկներ:

1) Բ. Օր. 28, 27ը քննած ատեն (էջ 235) Հեղինակը կը գրէ. «The greek reads «harsh» itch; Arm. reads «burning» itch»: Կարծեմ Հեղինակը հայերէնին «զայրացեալ» (յն. ձգրգ) դերբայը չփոխած է «զայրացեալ»ին հետ: Հայերէն երկու տարբեր բայեր են. առաջինը «զայրանալ» եւ երկրորդը «այրիւմ»: Հետեւաբար հայերէնը՝ յունարէնէն տարբերութիւն չունի:

2) 30,6ի մէջ պարուքնոցէ, περικα-θαραι յունարէնին ճշգրիտ իմաստը կու տայ, ինչպէս կը դնէ Նոր Բառագիրքը Հայկական Լեզուի, Բ. էջ 639ա:

3) 31,12ի մէջ ἀκούσονται ποιεῖν յունարէնին դիմաց՝ հայերէնը «ուսցիմ առնել» կը դնէ. պէտք չէ մոռնալ, սակայն, որ երբայցեբէն ալ՝ իր կարգին՝ տարբեր բայ մը ունի (wəšamerú = պահեսցեն): Հետեւաբար՝ թարգմանիչին ազատութեան կարելի չէ վերադրել այս տարբերակը, որովհետեւ կըրնայ բնագրական հիմ ունենալ, որ մեզի տակաւին անծանօթ կը մնայ:

4) 32,10ի մէջ ἐκὸς αὐτοῦ դիմաց, հայը դրած է «պաշտպանեաց»: Հոս ալ տարբերակը կարելի չէ թարգմանիչին ազատութեան վերադրել, որովհետեւ երբայցեբէնը ճիշտ հայերէնին իմաստին կը վկայէ (Թողունք որ յունարէնէն տարբերութիւնը չառ մեծ չէ): Արդարեւ, երբայցեբէնը ունի yēsōbēbenhû որ

եւալ պատկերը a b c, Ամդ, գլ. Բ, Appendix: Establishing the Text, էջ 219), Հեղինակը մնացած ընտանիքներին ալ ընտրած է լավագոյն օրինակները. 33 (Ս. Ղազար թիւ 841 (5) Դրազարկի Աստուածաշունչ, Ժ. դարէն) եւ 218 (Երուսաղէմ 2561, Կ. Գոլիս, 1654էն) ձեռագիրները երկրորդ ընտանիքին: 38 (Ս. Ղազար 1006 (6), Ժ. Գ. դարէն)՝ երրորդ ընտանիքին. 162 (Երեւան 190, 1650էն)՝ չորրորդ ընտանիքին. եւ

Brown-Driver-Briggs կը թարգմանէ encompass (with protection) օրինակ տալով ճիշտ 32.10ը (Հմտ. BDB էջ 686ա, Po'. Թիւ 1, առաջին օրինակը): Պէտք է ընդունել որ հայերէնը, մեզի անծանօթ միջոցներով, տեղեակ է երբայցեքէնի նրբերանգներուն:

5) 29,24ի հայերէն «գի՛մ» իցէ սըրտմըտութիւն մեծ քարկուքեամմ այնորիկ»ը ճշգրիտ թարգմանութիւնն է յն. «εἰς ὃ θυμὸς τῆς ὀργῆς ὁ μέγας οὐτος» ին: Հայերէնի «գի՛մ» ածականը միմիայն «բարկութեան» գոյականին չի վերաբերիր, այլ՝ «բարձրագոյն բարկութեան» ասացածքին, ինչպէս յունարէնին մէջ է: Կը բաւէ հայերէնը ուղիղ լեզուաորոշմով կարդալ, եւ տարբերութիւնը կը չբանայ:

6) 22,5իմ մէջ «καὶ ἔδωκεν τὴν» թարգմանուած է «հանձնեմ» առնալով՝ ke'li-geber երբայցեքէնի ուղիղ իմաստը տալով, ինչպէս կը ընէ Brown-Driver-Briggs (էջ 479բ, վերջն տող 23-25):

7) 9,12ի մէջ հայ «Արդէն»ը տալիս յունարէնը շատ ճիշտ կը թարգմանէ, որովհետեւ հայը միմիայն «already» (իտալերէն՝ già) չի նշանակեր, այլ նաեւ՝ «մոյնեւայն» (հմտ. Նոր Բառարկիւրդ Հայկազան Լեզուի, Ա, էջ 349ա):

8) 4,34ի մէջ «ἐπειρασεν» յունարէնին դիմացը հայերէնը «յօժարեալ իցէ» թարգմանութիւնը դրած է: Ինչպէս վերը 3)ի մէջ հանդիպեցանք, հոս ալ յունարէնը չի համապատասխաներ երբայցեքէն բնագրին: Արդարեւ, երբայցեքէն nissah բայը «գործադրել» տիպին կը պատկանի, նրբերանգ մը՝ որ մեզի հասած յունարէն բնագրերը չեն տուած: Նման պարագայ մըն է նաեւ 28,47ի (ծ) «ἔαθε» (ααρεδ) = «զմարիտ սբտի» = «ἔαθε» (lēbāb) Եր. 10բը այնքան ընդարձակ խմատ ունի, որ շատ ձեւերով կրնայ թարգմանուիլ:

*) «Մեսրոպեան» խումբ մը կը զանազանէ Հ. Ներսէս Տէր-Ներսէսեան, Ս. Ղազարի Ընծայարանին ներքին գործածութեան սահմանուած իր ձեռագիր նոթերուն մէջ, այս փուլերին ներքեւ որոշակիօրէն ընդգրկելով Առական Եւ Աւետարանի թարգմանութիւնները:

9) Երբորդ գլուխին եղբակացութիւնները ամբողջական չեն. Հեղինակը ունեցած ատղձով վրնար նաեւ փորձել Բ. Օրէնքի թարգմանութիւնը դասաւորել ոսկեղարեան դպրոցներէն մէկուն մէջ (Կորինթեան, Եզնիկեան, Մեսրոպեան*...): Հեղինակին եղբակացութիւններուն, ինչպէս նաեւ կարգ մը բառերու յատուկ խմատով գործածութեան վրայ հիմնուած (օրինակի համար՝ «պարուրել» բայը «մաքրել», սրբել խմատով առնելը, որ կը գտնենք Ոսկեղարանի՝ Մատթէոսի Աւետարանին, Եսայիի մարգարէութեան, Տիտոսի նամակին մեկնութիւններուն, ինչպէս նաեւ Ս. Կիւրեղի գործերուն թարգմանութեան մէջ), կրնանք ենթադրել որ Եզնիկեան դպրոցին պատկանի թարգմանիչը:

10) Հեղինակը երբեմն այն տպաւորութիւնը կը ձգէ, որ շատ աւելի շեշտել կ'ուզէ մեքստը, քան անոր ուղիղ գործածութիւնը: Ինչպէս վերը տեսանք (Ե. Գլ. Ա. մաս) Johnsonի եղբակացութիւնները չ'ուզեր ընդունիլ (իրաւացիօրէն), մեթոտի անկատարութիւնը պատճառելով. բայց, միեւնոյն զրուխին երկրորդ մասին մէջ, իր եղբակացութիւնները կարծես կու տայ իբր ամբողջ Հին Կտակարանին համար զօրող, չընդգծելով անոնց սահմանափակ նկարագիրը (բոլոր եղբակացութիւնները կը դրեն մի միայն Երկրորդ Օրէնքին նկատմամբ):

Անկարելի է բարձր գնահատանքի մեր տուրքը չընծայել այսպիսի առարկայական, մանրադնին, գիտական լուրջ լոբբընումով՝ եւ, մանաւանդ, ողջմտութեամբ կատարուած ուսումնասիրութեան մը: Անշուշտ, ինչպէս ամէն մարդկային փորձ, գերծ չէ թերութիւններէ, որոնք խորքին մէջ աւելի վերադառնալ արդիւնք են, քան անձեռնհասութեան:

Հ. ՂԵՆՈՆԻ ԽՈՍԵԳԵԱՆ

ՊԱՅԹՈՒՄ ԼՈՒԱԾ ԹՆԴԱՆՕԹՆԵՐՈՒ

Գրեց

ՊՕՂԱՍ ԳՈՒԲԵԼԵԱՆ

Լոս Անճելես, տպ. «Ապրիլ», 1982,
էջ 155:

«Ամէն մտաւորական, վճռէ վազդէն Շուշանեան, պէտք է պատկանի գաղափարական ըմտամիջի մը»:

Երբ այս ցուցմունքը իբրեւ լապտեր ունենաք ձեր ձեռքին ու ըրձա՛միտ մօտեցումով կանգնիք ափիւռքահայ գրական հայելիին դիմաց, շատ հաւանաբար մըտածէք թէ՛ ո՛վ մնացած է հրապարակի վրայ՝ որ հինին ու նորին համագործակցութիւնը խորհրդանշէ...:

Տիեզերական ճշմարտութեան մը պէս՝ պայքարը մնայուն է հինին եւ միշտ ըմբոստ նորին միջեւ, ճիշտ նման՝ ծերին ու երիտասարդին: Նորը, ունկնդիր իր բնագրին, արտայայտութեան միշտ տարբեր շունչ, տարբեր կերպեր ու ձայներ կը փորձէ գտնել, չգոհանալով երէկուան վամ նախորդ օրուան համը կրօնընցած գրական գիծերէն սեւեռընդունեալ, որոնք ժամանակակից աւանդութիւններու պէս վը կառնին յաճախ մարդոց, սերունդէ սերունդ, մինչեւ որ թեղ ալ յղանակներն եւ գեղեցիկներն չ'ունենան, կամ ինքնութիւնը կորկընան...:

Նորերը այլեւս դիտարկեց են այս իրականութեան: Բայց ինչո՞ւ այսպէս, ինչո՞ւ եւ յանուն ի՞նչ արժեքներու ձեռքարկելու ու բանտել փորձել նորերը՝ որոնք արդէն տաղանդի ակնբախ յայտնութիւններ ունին...:

Պօղոս Գուբեանի գրական չորրորդ արտագրութեան՝ Պայքում լուծ թընդամօքնութեան հատորն է (12 խորագրերով) որ առիթ կու տայ ա՛յս եւ ասոր նման միտքեր արտայայտելու: Նոյն հրատարակութեան առիթով, մենք ակաւնատես եղանք անգամ մըն ալ՝ թէ մոռացումի ցանցին մէջ մնացին քանի մը հիմնական կէտեր, որոնց կարգին նաեւ:

ա՛յն՝ թէ գրական երկ մը արժեքաւորելու համար նախապայման է տեսնել կամ նշմարել տուեալ հեղինակին հոգը: Ամէն գրող «հոգ» մը տանի սրտին խորը եւ առանց այդ հոգին ծանօթանալու անկարելի է հասկնալ արտագրութեան երկը, որ հայելի է հեղինակին դուրս նետուող միտքերուն ու վարօտներուն, բաց դուռ՝ դէպի մարդկութիւնը կամ դէպի հայ իրականութիւնը տանող...:

Ինչպէս կարելի է մոռնալ՝ թէ գրականութեան առաջին յատկանիշերէն մէկն է վիճակով մը կամ մարդկային կացութեամբ մը շահագրգռուել, անշուշտ գեղարուեստական ճաշակով, վերլուծական եւ լեզուային գեղեցկութեամբ: Այս շահագրգռութիւնը՝ Գուբեանի մօտ՝ ցայտուն յայտարարութիւնէն մէկն է ա՛յնքան՝ որքան անոր գրական ծանօթ ոճը եւ պատկերացումի ընդլայնումը վերլուծական ձեւը, այլեւս անբաժանելիօրէն օղակուած՝ գրադէտ Գուբեանին: Գրականութիւնը վերք է եւ ապրում եւ միայն այս ապրումին մէջէն կարելի է նշմարել կեանքը ապրողին, որովհետեւ ապրումը հոմանիշ է վեանքին: Ասոր վողքին, կայ ուրիշ անփոփոխ ճշմարտութիւն մըն ալ. ո՛րեւէ բանի համար պայքար չեն մղեր մարդիկ. արժեքներու համար կը մղեն պայքարը եւ զեն արկնչիր գրական մահ հրամցնող դաճած շուքերէն, որոնք եկած են ու պիտի երթան առանց ազդին ու մարդուն հետ որեւէ կապ չզաւրու:

Գուբեանը՝ իբրեւ միջին անբունդի գրադէտ՝ կ'ապրի իր մարդկութիւնը մարդուն հետ եւ կ'ապրի իր հայութիւնը այսօրուան հայուն հետ: Ժամանցի համար կամ վատթարագոյնը՝ մենք մեզի լրջութիւն կտակելով՝ չ'իտրծենք դիմաւորութիւն գրականութեան անբունդանի մը հունձը. հակառակ պարագային, ուշ կամ վաղ, ինչպէս եղաւ տխուր պատգան մեր գրադէտներէն շատերուն՝ Պ. Գուբեանի, Ա. Արփիարեանի, Ա. Տատուրեանի կամ Շահան Շահնուրի եւ ասոնց նման տաք շունչերու, որոնց ար-